

Правова соціалізація внутрішньо переміщених осіб в Україні

Михайло Мельникович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.08.2025	Право	346.241:314.151.3-054.73(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17359074>

Анотація. Актуальність статті зумовлена необхідністю глибшого осмислення процесу правової соціалізації внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах війни та посилення цифровізації публічних сервісів. Збройна агресія російської федерації спричинила безпрецедентні масштаби внутрішнього переміщення населення, що поставило перед державою нові завдання у сфері правового забезпечення, інтеграції та гарантування правового захисту громадян. У цьому контексті особливої ваги набуває вивчення механізмів соціально-правової адаптації переселенців, визначення факторів, які впливають на цей процес, та ідентифікація бар'єрів, що ускладнюють його ефективність.

У статті здійснено концептуалізацію правової соціалізації внутрішньо переміщених осіб, яка розглядається як поєднання правових знань, навичок та практик, що забезпечують здатність індивідів ефективно взаємодіяти з державними інституціями. Особливу увагу приділено ролі цифровізації, яка значно трансформує доступ до правової інформації та адміністративних послуг, спрощуючи комунікацію з органами влади, але водночас породжуючи нові виклики, зокрема у сфері цифрової грамотності.

Результати дослідження свідчать, що процес правової соціалізації переселенців визначається комплексом зовнішніх і внутрішніх чинників. До ключових з них віднесено рівень нормативно-правового забезпечення, якість надання публічних сервісів, доступність електронних платформ та інституційну підтримку, а також індивідуальні особливості правосвідомості громадян. Водночас бар'єрами залишаються недостатня поінформованість окремих категорій населення, психологічна вразливість та соціально-економічні труднощі, що загострюються в умовах воєнного стану.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості вдосконалення державної політики у сфері інтеграції внутрішньо переміщених осіб, розроблення адресних освітніх та інформаційних програм, а також зміцнення інституційної спроможності органів влади шляхом поєднання правових і цифрових інновацій. Наукова новизна роботи полягає у поєднанні правового та соціального підходів до вивчення процесу правової соціалізації в умовах сучасних кризових викликів.

Ключові слова: правова соціалізація, внутрішньо переміщені особи, цифровізація, публічні послуги, інтеграція, правова культура, воєнний стан.

¹ доцент кафедри права та публічного управління, ЗВО «Університет Короля Данила» orcid=0000-0002-5636-7595

Legal socialization of internally displaced persons in Ukraine

Abstract. The relevance of the article is determined by the need for a deeper understanding of the process of legal socialization of internally displaced persons in Ukraine in the context of war and the intensification of digitalization of public services. The armed aggression of the Russian Federation has caused unprecedented scales of internal displacement, which has posed new challenges for the state in the field of legal support, integration, and the guarantee of citizens' legal protection. In this context, particular importance is attached to the study of mechanisms of socio-legal adaptation of displaced persons, the identification of factors influencing this process, and the recognition of barriers that hinder its effectiveness.

The article conceptualizes the legal socialization of internally displaced persons, which is viewed as a combination of legal knowledge, skills, and practices that ensure individuals' ability to effectively interact with state institutions. Special attention is paid to the role of

digitalization, which significantly transforms access to legal information and administrative services, simplifying communication with government authorities while at the same time generating new challenges, particularly in the field of digital literacy and cybersecurity.

The results of the study demonstrate that the process of legal socialization of displaced persons is determined by a complex of external and internal factors. The key among them are the level of legal regulation, the quality of public service provision, the accessibility of electronic platforms and institutional support, as well as the individual characteristics of citizens' legal consciousness. At the same time, the main barriers remain insufficient awareness of certain categories of the population, psychological vulnerability, and socio-economic difficulties, which are exacerbated under martial law conditions.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of improving state policy in the field of integration of internally displaced persons, developing targeted educational and information programs, as well as strengthening the institutional capacity of public authorities through the combination of legal and digital innovations. The scientific novelty of the work consists in the integration of legal and social approaches to the study of the process of legal socialization under the conditions of contemporary crisis challenges.

Keywords: legal socialization, internally displaced persons, digitalization, public services, integration, legal culture, martial law.

Вступ

Російсько-українська війна спричинила масштабні внутрішні переміщення населення України, що зумовило виникнення нових соціально-правових викликів. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) стикаються не лише з матеріальними втратами, а й із необхідністю адаптації до змінених умов правового середовища. Важливого значення набуває переоформлення документів, отримання соціальних виплат, забезпечення доступу до житла та праці, відновлення майнових прав, а також інтеграція у нові територіальні громади. У цих процесах ключову роль відіграє правова соціалізація – механізм засвоєння правових норм і цінностей, що забезпечує включення особи у правовий простір та формує підґрунтя для соціальної інтеграції.

Правова соціалізація внутрішньо переміщених осіб зумовлюється низкою факторів. По-перше, значним масштабом і тривалістю внутрішнього переміщення, яке породжує специфічні траєкторії правової поведінки. По-друге, потребою у швидкій правовій адаптації в умовах дії воєнного стану та спеціальних нормативно-правових режимів, що регулюють соціальний захист і відшкодування завданих збитків. По-третє, цифровізацією державних сервісів, яка з одного боку розширює можливості доступу до правових процедур, а з іншого – створює ризики нерівності через наявність цифрового розриву. Окремим викликом стає рівень довіри до інституцій, правовий нігілізм та

втома від складних процедур, які можуть провокувати вторинну віктимізацію та дискримінацію ВПО в нових соціальних середовищах.

Необхідність дослідження цієї проблематики визначається відсутністю комплексних міждисциплінарних підходів до вивчення правової соціалізації ВПО, браком емпіричних даних і практичних індикаторів оцінювання її рівня. Результати такого аналізу мають важливе значення для розроблення ефективних державних політик, удосконалення інституційних механізмів правової підтримки та підвищення якості послуг, що надаються внутрішньо переміщеним особам.

Метою статті є концептуалізація особливостей правової соціалізації внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах війни та цифровізації публічних сервісів, а також виявлення чинників, бар'єрів і можливостей підвищення ефективності цього процесу. Для досягнення поставленої мети передбачається уточнення категоріального апарату, окреслення нормативно-правової бази захисту прав ВПО, визначення ключових агентів і каналів правової соціалізації, аналіз бар'єрів і чинників успішної адаптації, а також формування рекомендацій для державних інституцій та громадських організацій щодо удосконалення механізмів правової інтеграції.

У контексті дослідження важливим є звернення до сучасних наукових праць, що формують теоретичну основу та визначають напрями розвитку концепції правової соціалізації, зокрема з урахуванням особливостей становища внутрішньо переміщених осіб.

Проблематика правової соціалізації активно розробляється у вітчизняній науковій літературі. Ковальчук Л. В. та Михайліна Т. В. наголошують на трансформації правової соціалізації в умовах діджитал-суспільства, підкреслюючи значення електронних ідентифікаторів, е-документів та дистанційних адміністративних процедур [1]. У цьому контексті актуалізується питання цифрової правової грамотності, що є особливо важливим для внутрішньо переміщених осіб.

О. М. Нестеренко аналізує особливості правової соціалізації саме ВПО, вказуючи на переоцінку правових норм під впливом травматичного досвіду та необхідність адаптаційних механізмів у нових громадах. Ці напрацювання залишаються значущими для розуміння специфіки правової поведінки переселенців [2]. Переш І. Є., Зан М. І. показують правову соціалізацію особистості [3].

У більш загальнотеоретичному вимірі питання правової соціалізації досліджували О. Парута, яка розглядає її як об'єкт теоретико-правового аналізу та структурує рівні цього процесу [4], а також О. Ю. Тарабукін, що трактує правову соціалізацію як форму соціального впливу права [5]. Важливим є внесок І. Жаровської, яка акцентує увагу на сучасних тенденціях правової науки, зокрема на міждисциплінарності та емпіризації досліджень, що відкриває перспективи для поглибленого аналізу правової соціалізації ВПО у поєднанні з методами соціології та публічної політики [6].

Узагальнюючи, слід зазначити, що наявні дослідження забезпечують фундамент для теоретичного осмислення правової соціалізації, однак бракує системних робіт, присвячених пост-2022 реаліям внутрішнього переміщення, оцінці ефективності правових механізмів та практик інтеграції ВПО. Це визначає дослідницьку нішу та обґрунтовує актуальність подальших наукових розвідок у цій сфері.

Результати

Сучасні трансформаційні процеси українського суспільства, зумовлені повномасштабною російсько-українською війною, актуалізують необхідність переосмислення механізмів правової соціалізації внутрішньо переміщених осіб. Масове внутрішнє переміщення населення, яке охопило мільйони громадян, сформувало нові виклики для державної політики у сферах соціального захисту, правової інтеграції та цифрового адміністрування публічних сервісів. У цих умовах правова соціалізація

набуває багатовимірною характеру, поєднуючи питання засвоєння правових норм, формування правосвідомості та практичного застосування правових знань у ситуаціях, що безпосередньо впливають на якість життя переселенців.

Особливої значущості набуває взаємодія правової та цифрової складових цього процесу. З одного боку, цифровізація державних сервісів, уособлена зокрема в порталі «Дія», відкриває нові можливості для швидкого доступу до адміністративних та соціальних послуг, мінімізує часові й просторові бар'єри та сприяє ефективній інтеграції ВПО у правове поле. З іншого боку, цифровий формат породжує додаткові труднощі, пов'язані з відсутністю цифрової грамотності, обмеженістю технічних ресурсів та нерівним доступом до інформації.

У результаті дослідницького аналізу сформовано цілісну концепцію правової соціалізації внутрішньо переміщених осіб, яка об'єднує когнітивний, ціннісний і поведінковий рівні інтеграції. На когнітивному рівні правова соціалізація полягає в освоєнні та розумінні правових норм, процедур і можливостей, що визначені в нормативно-правових актах: Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Постановах Кабінету Міністрів України, які деталізують механізми виплат, компенсацій, житлової підтримки, а також законодавчих актах, що регулюють процедури отримання соціальних виплат, реєстрації для доступу до послуг, зокрема соціального страхування, пенсій, охорони здоров'я.

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [7]. Правова соціалізація як цілеспрямований процес адаптації особистості до правового життя в суспільстві з точки зору цілей забезпечує інтеграцію людини в правове середовище, правові відносини [2, с. 186]. Внутрішньо переміщені особи потребують правової соціалізації для успішної інтеграції в нове правове середовище. Такий процес сприяє їхній адаптації до правових норм і відносин у суспільстві.

Ціннісний рівень включає формування правової культури, довіри до інститутів, усвідомлення позиції рівноправного суб'єкта державних відносин. Тут ключову роль відіграє якісна інформаційна комунікація з боку держави: доступні роз'яснення, переклад офіційних документів на просту мову, активна інформаційна кампанія з Центрами надання адміністративних послуг (ЦНАП), Бюро правової допомоги, соціальними службами. Важливий вплив мають гуманітарні ініціативи: правопросвітні вебінари, мобільні консультаційні пункти, чат-боти державних платформ (платформа «Дія»), адаптовані до потреб ВПО, що мінімізують бар'єри інформаційного характеру.

Поведінковий рівень соціалізації охоплює фактичну поведінку ВПО: активне звернення до адміністративних процедур, використання е-сервісів, участь у правових акціях, звернення до суду або правозахисних організацій у разі порушення прав. Поведінковий рівень соціалізації відображає ступінь усвідомленого застосування правових знань на практиці та здатність внутрішньо переміщених осіб реалізовувати свої права в конкретних соціальних ситуаціях. Він також характеризується формуванням відповідних навичок правомірної взаємодії з державними і громадськими інституціями, що сприяє інтеграції ВПО в нове соціальне середовище.

Станом на березень 2023 року зареєстровано понад 5 млн. внутрішньо переміщених осіб, з яких 25% становлять пенсіонери [8]. З початку повномасштабного російського вторгнення механізм виплат пенсій неодноразово переглядався українським урядом. Незважаючи на низку законодавчих ініціатив, ВПО-пенсіонери зіштовхуються з певними проблемами щодо фінансового забезпечення. Так, пенсіонери,

які стали на облік як ВПО до 24 лютого 2022 року, повинні кожні шість місяців проходити ідентифікацію в банку, інакше виплата пенсії буде призупинена. Тоді як пенсіонери, які перемістилися після 24 лютого 2022 року, не мають таких обмежень, що викликає обурення серед відповідної категорії громадян [9]. Станом на 2025 рік механізм виплати пенсій внутрішньо переміщеним особам було уніфіковано: скасовано вимогу піврічної ідентифікації для ВПО, зареєстрованих до 24 лютого 2022 року, натомість запроваджено щорічну верифікацію (до 31 грудня) та обов'язок здійснювати фінансові операції раз на шість місяців для пенсіонерів, які перебувають за кордоном чи на тимчасово окупованих територіях. Уряд України поступово вдосконалює механізм фінансового забезпечення ВПО-пенсіонерів, намагаючись уніфікувати правила та зменшити адміністративні бар'єри. Водночас збереження певних вимог для осіб за кордоном або на тимчасово окупованих територіях свідчить про необхідність балансу між контролем виплат і забезпеченням доступності пенсій для всіх категорій переселенців.

Станом на середину березня 2025 року в Україні зареєстровано 4601146 внутрішньо переміщених осіб [10]. Зокрема, 3,68 млн осіб або 80,8% серед ВПО складає доросле населення. Ще 873107 осіб або 19,2% – це діти до 18 років. У загальній кількості внутрішніх переселенців (включно з дітьми) частка жіночої статі складає 59,7%, чоловічої статі – 40,3%. При цьому серед ВПО найчисельнішими віковими групами є від 61 до 70 років (723999 осіб або 15,7%), від 31 до 40 років (634987 осіб або 13,8%) та від 41 до 50 років (585700 осіб або 12,7%). З наведених даних випливає, що більшість внутрішньо переміщених осіб в Україні – це дорослі жінки, причому значна частка ВПО належить до вікових груп середнього та старшого дорослого населення, що може впливати на специфіку їхніх потреб у соціальній та правовій підтримці. Це підкреслює необхідність диференційованого підходу до надання допомоги залежно від віку та статі переселенців.

У процесі дослідження ідентифіковано низку ключових чинників, які сприяють ефективній правовій соціалізації. По-перше, високий рівень цифрової інфраструктури (доступ до Інтернету, наявність пристроїв, навички користування). По-друге, стандартизовані, єдині електронні формати та сервіси (компоненти, втілені в системі «Дія», ЦНАП), що дозволяють уникнути територіально-розірваних процедур. По-третє, налагодження «єдиного вікна» та мобільних консультаційних груп, які дедалі частіше застосовуються місцевими органами влади, що значно підвищує доступність правової допомоги.

Разом із тим, виокремлено бар'єри правової соціалізації, які переважно мають структурний характер. Відсутність правової та цифрової грамотності є фундаментальною перепорою: особи старшого віку, жінки, люди із низьким освітнім рівнем є найбільш уразливі. Значним залишається мовний бар'єр у громадах, де ВПО розмовляють різними мовами, що підсилює потребу у мультилінгвальних роз'ясненнях. Ще одним суттєвим обмеженням є юридична складність процедур, надто коли йдеться про отримання житлових і соціальних гарантій: багаторівнева бюрократія, необхідність зібрати численні документи, звернення до різних структур (ЦНАП, соцзахист, БПД, суди), що збільшує ризик «втоми» та втрату довіри. Цифровий розрив має місце не тільки через доступ до техніки, а й через нестачу навичок її використання, що особливо критично під час воєнного стану, коли більшість сервісів переведена в онлайн-формат. Також значущим бар'єром виступає психологічний чинник: травматичний досвід дислокації, страх нових процедур, недовіра до держави, що пережила окупацію або недостатньо підтримала громадян у кризу. Це призводить до реакцій уникнення, пасивності або звернень за допомогою лише після багатьох обмежень.

Однак ці ж виклики відкривають потенціал для нових можливостей. Поєднання цифрових сервісів із соціальними ініціативами – мобільними бригадами, включаючи волонтерів, соціальних працівників, адвокатів дозволяє долати бар'єри доступу. Успішні

практики, що реалізовані в деяких областях за підтримки міжнародних організацій, засвідчують, що комбінований підхід (онлайн + офлайн) значно підвищує рівень звернень за правовою допомогою, особливо серед осіб із високою вразливістю.

Концептуалізація виявляє, що права соціалізація в умовах війни та цифровізації – це не механічне перенесення існуючих моделей, а динамічний процес, що потребує модифікації юридичних норм, цифрових сервісів і комунікативних стратегій. Роль держави в цьому процесі – забезпечення нормативно-правової доступності, інституційна координація та гнучкість процедур. Перехід до електронних форматів має супроводжуватися забезпеченням альтернативного доступу для тих, хто не має цифрових навичок; правовий супровід і волонтерські ініціативи повинні компонуватися у стратегії правової підтримки.

У контексті цифровізації доцільно розвивати індикатори вимірювання правової соціалізації. До них можуть належати рівень цифрового охоплення (відсоток ВПО, які мають доступ до е-послуг), рівень обізнаності (опитувальні метрики: знання конкретних процедур, прав, джерел підтримки), рівень активності (фактичні звернення: як особисті, так і онлайн), рівень довіри (соціологічне опитування) та рівень результативності або впливу (успішне оформлення допомоги, задоволеність процедурою, адаптація в громаді).

Сучасні трансформації, зумовлені війною та масовим переміщенням населення, актуалізують питання вдосконалення державної політики у сфері інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Найвні механізми соціальної підтримки, правового супроводу та цифрової взаємодії з державними інститутами хоча й демонструють значний прогрес, проте залишаються недостатньо системними й фрагментарними. Це потребує розроблення комплексних стратегій, здатних поєднати правові інновації, освітні та інформаційні програми, а також інституційне зміцнення органів влади.

Одним із ключових напрямів удосконалення державної політики має стати розроблення адресних освітніх програм, спрямованих на підвищення рівня правової та цифрової грамотності ВПО. Досвід останніх років показав, що відсутність належних навичок користування цифровими сервісами, незрозуміння процедур та страх перед юридичними бар'єрами часто стають не меншою перешкодою, ніж власне бюрократичні чи матеріальні проблеми. Освітні програми повинні мати кілька рівнів: базовий, який забезпечить мінімальні знання щодо користування сервісами «Дія», ЦНАП та банківськими платформами; поглиблений, що дозволить орієнтуватися у спеціалізованих правових процедурах, пов'язаних із соціальними виплатами, працевлаштуванням, доступом до житла чи судовим захистом. Важливою складовою таких програм має бути інклюзивність. Навчальні матеріали повинні враховувати вікові, мовні та соціальні відмінності цільових груп, адаптуватися до потреб людей із особливими освітніми потребами та осіб похилого віку.

Інформаційні кампанії, у свою чергу, повинні бути системними та багатоканальними. Використання лише цифрових форматів звужує аудиторію та поглиблює цифровий розрив. Тому необхідним є поєднання онлайн- та офлайн-інструментів: створення друкованих брошур у громадах із високою концентрацією ВПО, проведення виїзних консультаційних заходів, організація мобільних правових клінік і гарячих ліній, доступних цілодобово. Залучення місцевих громадських організацій та волонтерських мереж може значно посилити ефективність таких заходів, оскільки саме вони володіють гнучкістю та здатністю адаптувати інформацію до потреб конкретної громади.

Зміцнення інституційної спроможності органів влади є ще одним визначальним вектором розвитку державної політики. У багатьох випадках проблеми переселенців виникають не через відсутність нормативної бази, а через складність її практичної реалізації на рівні територіальних громад. Місцеві органи влади часто стикаються з

кадровим дефіцитом, перевантаженням працівників та нестачею ресурсів для впровадження сучасних цифрових рішень. Тому необхідним є розширення програм підготовки й перепідготовки працівників соціальних служб, ЦНАП, органів місцевого самоврядування з акцентом на новітніх підходах до правової інтеграції ВПО. Також варто посилювати фінансову й матеріально-технічну базу цих установ, забезпечуючи їх сучасними технічними засобами, мобільними офісами та програмним забезпеченням.

Поєднання правових і цифрових інновацій має стати стрижнем нової політики у сфері соціалізації переселенців. Цифровізація публічних сервісів повинна супроводжуватися їхньою максимальною стандартизацією та уніфікацією, що дозволить уникати дублювання процедур і скоротить час очікування. Водночас необхідно забезпечувати альтернативні канали доступу до послуг для осіб, які не мають достатнього рівня цифрової грамотності або технічних можливостей. Це може бути реалізовано шляхом створення «гібридних» сервісних центрів, де цифрові рішення поєднуюватимуться з традиційними консультаціями, а також розгортанням мобільних застосунків із функцією голосового супроводу, адаптованого до потреб людей з особливими потребами.

Розвиток державної політики має спиратися й на постійний моніторинг та оцінку ефективності впроваджуваних заходів. Запровадження системи індикаторів вимірювання правової соціалізації дозволить відслідковувати рівень доступу до послуг, обізнаність і довіру громадян, а також результативність конкретних програм. Такі індикатори повинні інтегруватися в єдину державну систему збору та аналізу даних, що сприятиме прозорості та обґрунтованості політичних рішень.

Окрему увагу слід приділити посиленню міжсекторальної співпраці. Держава не може самостійно забезпечити повноцінну інтеграцію мільйонів внутрішньо переміщених осіб, особливо в умовах війни та обмеженості ресурсів. Участь міжнародних організацій, громадських ініціатив, бізнесу є ключовим чинником успішності політики. Саме в партнерстві можливе розроблення інноваційних рішень, наприклад, програм соціального підприємництва для ВПО, цифрових платформ для навчання й працевлаштування, а також нових моделей житлової підтримки.

Не менш значущим аспектом вдосконалення політики є гуманітарно-психологічний вимір. Військові дії та примусове переселення залишають глибокий травматичний слід, який впливає на здатність людини до правової активності та інтеграції в нове середовище. Тому політика має включати обов'язкову психологічну та соціальну підтримку, яка поєднуватиметься з правовими консультаціями. Створення центрів психологічно-правової допомоги, інтеграція психологів у мобільні бригади соціальних служб та поширення програм самопомоги можуть стати інноваційним напрямом державної політики.

Вдосконалення державної політики у сфері інтеграції внутрішньо переміщених осіб передбачає комплексний підхід, що охоплює освітні та інформаційні програми, інституційне зміцнення органів влади, впровадження цифрових інновацій і посилення міжсекторальної співпраці. Лише за умови поєднання цих складових можливо створити гнучку та адаптивну систему, здатну ефективно відповідати на сучасні виклики та забезпечувати справжню рівноправність переселенців у доступі до прав і можливостей.

Поєднання правового та соціального підходів до вивчення процесу правової соціалізації в умовах сучасних кризових викликів має принципове значення для розуміння адаптаційних стратегій внутрішньо переміщених осіб. Традиційно правовий підхід акцентує увагу на нормативно-правових засадах, процедурних регламентах та механізмах реалізації прав. Він дає можливість визначити межі й інструменти правового регулювання, окреслити статус ВПО як повноправних суб'єктів правових відносин, а також встановити юридичні гарантії їх соціального захисту. Водночас суто правове трактування процесів соціалізації виявляється недостатнім, оскільки воно не враховує

соціокультурних, психологічних та комунікативних факторів, які визначають ефективність застосування норм у реальному житті.

Соціальний підхід дозволяє побачити правову соціалізацію як форму інтеграції індивіда в суспільні відносини, що передбачає не лише знання законів, але й формування довіри до інститутів, розвиток навичок комунікації з органами влади, подолання бар'єрів соціальної ізоляції. У контексті війни та масового переселення соціальний аспект стає особливо значущим, адже правові норми втрачають свою дієвість у випадках, коли людина не має ресурсів чи внутрішньої мотивації для їх застосування. Страх перед бюрократичними процедурами, недовіра до держави, втома від багаторівневих перевірок і повторних реєстрацій можуть нівелювати потенціал навіть найбільш прогресивних правових інновацій.

Синтез правового та соціального підходів відкриває перспективу комплексного розуміння правової соціалізації як взаємодії нормативного поля та життєвих практик. З одного боку, це означає необхідність адаптації законодавчих норм до соціальних реалій, з урахуванням вікових, гендерних, культурних і територіальних відмінностей ВПО. З іншого боку, соціальний підхід акцентує увагу на створенні таких умов, за яких внутрішньо переміщені особи зможуть реально скористатися наданими правами: через доступні інформаційні ресурси, психологічну підтримку, розвиток локальних спільнот та залучення до громадського життя.

Сучасні кризові виклики засвідчують, що правова соціалізація не може бути зведена лише до формального процесу засвоєння норм. Вона повинна розглядатися як динамічний соціально-правовий процес, у якому юридичні гарантії поєднуються із соціальними механізмами підтримки та комунікації. Саме інтеграція правового та соціального підходів здатна забезпечити ефективну адаптацію переселенців, їхню довіру до інститутів і стійку інтеграцію в правове середовище, що є особливо актуальним в умовах війни та післявоєнної відбудови.

Узагальнюючи, результати дослідження свідчать про те, що правова соціалізація ВПО в Україні – це багатовимірний і адаптивний соціально-правовий процес, що формується під впливом війни та цифрових трансформацій. Він вимагає комплексного підходу, який поєднає оновлення нормативно-правової бази, розвиток цифрових сервісів, соціальну комунікацію, інституційну співпрацю й емпіричне відстеження. Лише за такої інтегрованої моделі можливо створити стійке середовище правових можливостей для внутрішньо переміщених осіб, що забезпечує їхню рівноправну участь у житті держави.

Висновки

Узагальнюючи проведене дослідження, можна стверджувати, що правова соціалізація внутрішньо переміщених осіб в Україні є складним, багаторівневим і водночас динамічним процесом, який формується в умовах воєнних викликів та цифровізації публічних сервісів. Вона охоплює когнітивний, ціннісний і поведінковий рівні, що забезпечують не лише засвоєння правових норм та процедур, а й формування нових моделей взаємодії переселенців із державними інституціями та громадами. У цьому контексті значущим є поєднання нормативно-правових регуляцій, інноваційних цифрових інструментів і практик соціальної підтримки, які мають забезпечити рівний доступ до прав і свобод незалежно від соціально-демографічних характеристик ВПО.

Значний вплив на ефективність правової соціалізації справляє якість нормативно-правової бази, зокрема положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та супутніх підзаконних актів, що визначають механізми соціального захисту. Разом із тим, навіть за наявності належної законодавчої основи, важливим залишається аспект практичного впровадження цих норм через електронні сервіси, інституційну координацію та комунікацію з населенням. Розвиток цифрових

рішень у сфері публічного управління суттєво спростив доступ до адміністративних послуг, однак виявив нові бар'єри, пов'язані з цифровою нерівністю та недостатньою правовою грамотністю частини ВПО.

Соціальні, психологічні та інформаційні фактори визначають ступінь інтеграції переселенців у нове правове середовище. Травматичний досвід, недовіра до інституцій, складність процедур та обмежені ресурси формують ризики маргіналізації, однак водночас створюють передумови для розвитку нових інноваційних підходів у сфері правової просвіти й правозахисної діяльності. Ефективним є поєднання онлайн- та офлайн-інструментів – мобільних консультаційних центрів, правопросвітніх програм, чат-ботів і волонтерських ініціатив, які забезпечують доступність та підвищують рівень довіри.

Таким чином, правова соціалізація внутрішньо переміщених осіб в Україні постає як стратегічний напрям соціально-правової політики держави, що має не лише індивідуальний, але й колективний вимір. Вона спрямована на формування активного, правосвідомого та інтегрованого у суспільство громадянина, здатного реалізовувати свої права та брати участь у відбудові держави. Для забезпечення її ефективності необхідним є удосконалення законодавчої бази, розвиток цифрових сервісів, подолання цифрового та правового розриву, а також системна співпраця державних органів, громадських організацій та міжнародних партнерів. Саме такий комплексний підхід здатний гарантувати стійкість правової інтеграції та сприяти соціальній єдності в умовах триваючої війни й майбутнього відновлення України.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Л. В., Михайліна Т. В. Правова соціалізація в умовах діджитал-суспільства. *Академічні візії*. 2024. Вип. 36. С. 1–7.
2. Нестеренко О. М. Особливості правової соціалізації внутрішньо переміщених осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 185–188.
3. Переш І. Є., Зан М. І. Правова соціалізація особистості: поняття, способи та фактори. *Закарпатські правові читання: Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів*. Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27 квітня 2023 року). Част. І. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 100–104.
4. Парута О. Правова соціалізація особи як об'єкт теоретично- правового дослідження. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2018. № 889. С. 37–41.
5. Тарабукін О.Ю. Правова соціалізація як форма соціального впливу права. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 64–66.
6. Жаровська І. (2016). Правова соціалізація на сучасному етапі розвитку правової науки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. № 855. С. 193–198.
7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Дата оновлення: 04.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 18.08.2025).
8. Україна пододала кризовий поріг за кількістю ВПО. URL: <https://www.unian.ua/society/vereshchuk-utochnila-skilki-vpo-zareyestrovano-v-ukrajini-v-berezni-12167304.html> (дата звернення: 18.08.2025).
9. Медіграмотність для людей старшого віку (60+). Аналітичний звіт. Київ: ГО «Український інститут медіа та комунікації». 2023. 65 с.
10. Скільки-Скільки? URL: <https://skilky-skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-4-6-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib/> (дата звернення: 18.08.2025).